

Naruszanie praw człowieka w narracjach dystopijnych w ujęciu literackim i prawnym

Streszczenie

Dystopia jako gatunek literacki porusza kwestie istotne z punktu widzenia społeczno-politycznego. Czerpiąc inspiracje z negatywnych tendencji możliwych do zaobserwowania w rzeczywistości, w której żyje dany autor czy autorka, dystopijna fikcja może być interpretowana jako komentarz do istniejącego stanu rzeczy. Dystopie, które umożliwiły wyodrębnienie owego gatunku, powstały w reakcji na okrucieństwa pierwszej połowy dwudziestego wieku, związane z I i II wojną światową oraz funkcjonowaniem systemów totalitarnych. Jewgienij Zamiatin, Aldous Huxley i George Orwell w powieściach *My*, *Nowy wspaniały świat* i *Rok 1984* komentują negatywne aspekty otaczającej ich rzeczywistości. W swoich satyrycznych wizjach krytykują społeczeństwa oparte na systemach totalitarnych, które cechuje brak poszanowania dla ludzi i ich godności. Fikcyjne państwa przedstawione w powieściach bazują na ustrojach opartych na opresji i systemowym naruszaniu praw człowieka. Powstanie pierwszych powieści dystopijnych zbiega się w czasie z powstaniem innego dokumentu, który również porusza kwestie dotyczące praw podstawowych. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka – pierwszy międzynarodowy katalog praw człowieka – została stworzona w odpowiedzi na okrucieństwa dwudziestego wieku, jednakże w odróżnieniu od fikcji dystopijnej, nie przedstawia negatywnej hiperboli rzeczywistości, lecz jej utopijny kontrast.

Dysertacja zestawia narracje dystopijne z wizją porządku prawnego opisaną w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka w celu udowodnienia tezy, że dystopia jako gatunek ma szczególną wartość prawną. Systemowe łamanie podstawowych zasad człowieczeństwa pozostaje głównym źródłem grozy i terroru, którego doświadczają obywatele społeczeństw przedstawionych w dystopiach. Brak poszanowania podstawowych praw jednostki jest odzwierciedlony w konstrukcji literackich dystopijnych światów. Z tego też względu podjęte badanie ma na celu udowodnienie, że treści prawne stanowią istotny element dystopii. Aby wydobyć owe treści, niezbędne jest zastosowanie narzędzi dostępnych w nauce prawa. Powszechna Deklaracja Praw Człowieka dostarcza narzędzia analitycznego, które umożliwia identyfikację przykładów niszczenia fundamentalnych wartości i zasad humanitaryzmu w fikcyjnych społeczeństwach oraz dekonstrukcję mechanizmów terroru i wyzysku

stosowanych przez państwa w omawianych dystopiach. Badanie naruszeń praw człowieka w narracjach dystopijnych opiera się na analizie trzech klasycznych dystopii i jest uzupełnione analizą wybranych dystopii feministycznych, tj. *Opowieści podręcznej* Margaret Atwood, *Przypowieści o siewcy* Octavii Butler oraz *Czerwonych zegarów* Leni Zumas. Podczas gdy pierwsza grupa powieści stanowi podstawę analizy, druga uzupełnia ogólną dyskusję o perspektywę odnoszącą się wyłącznie do kwestii dyskryminacji ze względu na płeć – problemu, który jest uważany za istotny zarówno przez pisarzy dystopijnych, jak i prawników.

Dysertacja składa się ze Wstępu, jednego rozdziału teoretycznego, pięciu rozdziałów analitycznych oraz Konkluzji. We Wstępie przedstawione zostały główne cele i założenia badawcze. Rozdział Pierwszy nakreśla literacki i prawny kontekst badań oraz ich historyczne i teoretyczne umiejscowienie. Każdy z rozdziałów analitycznych przedstawia interpretację prawną innej grupy przepisów Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka oraz analizę wybranych powieści dystopijnych w kontekście danych artykułów. W Rozdziale Drugim przedstawione zostały ogólne zasady praw człowieka wyrażone w artykułach 1 i 2 oraz analiza ich naruszeń we wszystkich sześciu powieściach. Rozdział Trzeci zawiera omówienie wolności osobistych, do których odnoszą się artykuły 3 do 11 oraz analizę *Roku 1984* Orwella i *Czerwonych zegarów* Zumas w kontekście owych przepisów. Rozdział Czwarty dotyczy praw jednostki w odniesieniu do innych osób i grup (artykuły od 12 do 17), wolności duchowych, publicznych i politycznych (artykuły od 18 do 21) oraz przykładów ich naruszeń w *Nowym wschodzącym świecie* Huxleya i *Opowieści podręcznej* Atwood. Rozdział Piąty przedstawia interpretację powieści *My* Zamiatina i *Przypowieści o siewcy* Butler w kontekście braku poszanowania praw ekonomicznych, społecznych i kulturowych, o którym mowa w artykułach od 22 do 27. Rozdział Szósty zawiera analizę wszystkich sześciu powieści w odniesieniu do artykułów 28 do 30 Deklaracji. W Konkluzji przedstawiono wnioski oraz nakreślono możliwy obszar dalszych badań.

Kateryne Ginsit